

Sandhedsteorier

Af [Bertel Wahlström](#)

Filosoffer med interesse for videnskab og videnskabsteori har ofte beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvad det er, der gør påstande sande. De svar, man er kommet frem til kan opdeles i tre hovedkategorier, nemlig *korresponsten teorien*, *kohærensteorien* og *den pragmatiske sandhedsteori*.

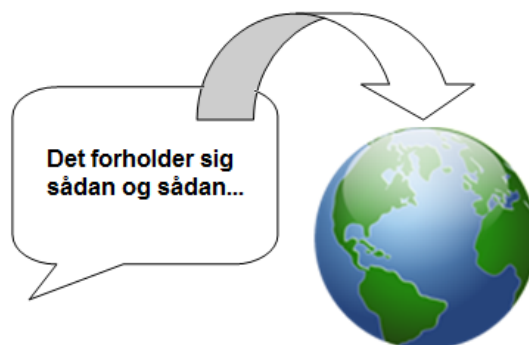
Korresponsten teorien

Iflg. korresponsten teorien er en påstand sand, hvis den er i overensstemmelse med virkeligheden. Ytringer om, hvordan ting i vore omgivelser er beskafne, og hvordan de forholder sig til hinanden, er sande, hvis de er i overensstemmelse med sagsforholdene.

Den yngre Wittgenstein udviklede en særlig form for korresponsten teori, den såkaldte *billedteori*. Hans udgangspunkt var, at alt, der kunne udtrykkes meningsfuldt, var påstande om verden, eller, rettere, om alt, der indgår i universet. De sproglige udtryk var som billeder af sagsforhold og kunne således afprøves overfor tingen i sig selv. Sande påstande var udsagn om fakta: billeder, tilsvarende noget i verden.

Kritikere af korresponsten teorien fremholder, at udtrykket "påstanden er i overensstemmelse med virkeligheden" egentlig ikke fører os videre fra udgangspunktet: "Påstanden er sand." Hvordan kan vi med sikkerhed vide, at en påstand er i overensstemmelse med virkeligheden? Er sammen-ligningen med tingen i sig selv entydig?

Det kunne tænkes, at vårt sprog simpelthen fungerer sådan, at vi med ord efterligner verden.

Men da må vi huske, at vi kan anvende vore sproglige udtryk på mange forskellige måder. Man kan kun forstå, hvad et udsagn om en del af tilværelsen omhandler, hvis man forstår sammenhængen i dets tilpasning (D. Z. Phillips: "context of application"). Et eksempel på dette er, hvad mange talere har brugt for at illustrere det meningsgivende og motiverende i arbejdet: En stenhugger bliver adspurgt om, hvad han laver.

Svaret er, at han hugger sten. En anden stenhugger svarer på det samme spørgsmål, at han former en sten, der skal tilpasses en væg. En tredje stenhugger på den samme arbejdsplads som de to andre svarer: "Jeg er med til at bygge den katedral, der skal stå her!"

Et andet eksempel er, at man beskriver det, en person gør, som at han/hun fremkalder lyd på et musikinstrument. En anden måde at beskrive det samme på er, at personen spiller en melodi. En tredje måde kan være, at vedkommende improviserer et kærlighedstema til sin elskede. På denne måde kan udsagnet som sådant ikke uden videre sammenlignes med "virkeligheden".

Kohærensteorien

Kohærensteorien udsiger, at en påstand er sand, hvis den passer til det, vi allerede ved. Man kan se påstanden som en brik, der passer ind i et puslespil.

Til hverdag er vi parate til at acceptere det, vi hører, som sandt, hvis det passer sammen med noget andet, der konstituerer os. Også i videnskaben spiller overensstemmelsen mellem en påstand og det, der er vedtagen sandhed indenfor en videnskabelig disciplin, en vigtig rolle. I formelle videnskaber, logik og matematik, er systemets kohærens – modsætningsfriheden – set som noget grundlæggende. Fx er den euklidiske geometri opbygget af sætninger og påstande, der danner et system uden huller og blindgyder.

De empiriske videnskaber udmærker sig ved, at man - for ikke at være/blive afhængig af de tilfældigheder, man under de givne forhold har af helhedsopfattelser - som regel udfører *eksperimenter* og *målinger*. Man kan således sige, at den empiriske forskning, i overensstemmelse med korrespondensteoriens ideal, efterstræber en uafhængig kontrol overfor virkeligheden. Dog skal vi huske, at hvilke metoder, der tages i brug, og hvordan resultaterne tolkes, ikke er uafhængige af, hvilke traditioner og forhåndsindstillinger man har indenfor forskningen.

Den pragmatiske sandhedsteori

Iflg. den pragmatiske sandhedsteori er en påstand sand, hvis den i sit udgangspunkt har gavnlige følgevirkninger af sig selv at udgå fra. Hvis man antager, at en bestemt nøgle passer til en lås, er antagelsen sand, hvis man med nøglen kan åbne den låste dør.

Man kan tænke sig, at man har taget fejl af resultaterne af videnskabelige eksperimenter, uanset hvor nøje de er blevet udført. Indenfor den medicinske videnskab er det flere gange sket, at man har troet, at et stof har været (positivt) virksomt overfor menneskelige lidelser. Stoffet er testet med kliniske metoder og efter alle videnskabelige forskrifter. Sådan var det fx med stoffet thalidomid. Det udførlige testprogram, hvor forsøgsdyr var blevet anvendt, havde påvist, at de kemiske indholdsstoffer var ufarlige. [Medicinen](#) anvendtes af gravide kvinder mod kvalme og søvnproblemer.

Heller ikke teoretisk var der noget, der talte imod, at thalidomid, markedsført her i landet som Neosedyn, var effektivt og ufarligt. Således kunne man efter de korrespondenteoretiske og kohærensteoretiske synsmåder antage, at det var sandt, at thalidomid var et effektivt middel mod besvær under graviditeten.

Det var først ved den omfattende brug af præparatet, det fremgik, at det havde alvorlige konsekvenser for fosterudviklingen: der fødtes et stort antal børn med fysiske defekter, ofte uudviklede arme og ben. Man kan sige, at praksis, anvendelsen af medicinen, viste, at det ikke var sandt, at thalidomid var et ufarligt stof.

I lægekunsten er de forskellige terapier ikke altid lige velunderbyggede, teoretisk set. Historien viser, at dens metoder og midler ofte er udviklede gennem forsøg og fejltagelser. Hvis et medikament eller en behandling har vist sig være effektivt, har man kunnet sige, at det er sandt, at det hjælper. Medikamina med thalidomid blev naturligvis internationalt forbudte, lige så snart deres skadevirkninger blev åbenbare. I dag anvendes Neosedyn i helt andre sammenhænge, fx til bekæmpelse af en bestemt cancer-form, hvor det til gengæld rapporteres være effektivt. Iflg. den tænkning, der udtrykkes i den pragmatiske teori om sandhed, er det sandt, hvis det virker!